

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Тони Драганов Трайков – ГГФ на СУ „Св. Климент Охридски“

(член на Научното жури, утвърдено със Заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № РД 38-300/26.06.2019г. и решение на ФС на Геолого-географския факултет /Протокол № 6/25.06.2019г./

Научна област – 4. Природни науки, математика и информатика

Професионално направление – 4.4. Науки за земята (География на населението и селищата)

Научно звено: Катедра „Регионално развитие“ при ГГФ на СУ „Св. Климент Охридски“

Тема: **„Формиране на демографското поведение на населението на Р България в условията на преход и криза“**

Редовен докторант: Борислав Стефанов Будинов

Научен ръководител: доц. д-р Климент Минев Найденов

1. ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТА

Редовният докторант Борислав Стефанов Будинов е роден на 09.04.1987г. в гр. София. През 2006г. завършва средно образование в 164 Испанска езикова гимназия „Мигел де Сервантес“ в София. През 2010г. завършва бакалавърска степен по Европеистика в СУ „Св. Климент Охридски“. През периода 2011-2012г. следва в магистърската програма „Демократично лидерство и политическа комуникация“ в Университета „Комплутенсе“ в Мадрид (Испания). Дипломата все още не е пристигнала в Испанското посолство в България. До един месец се очаква да пристигне официален документ, удостоверяващ завършено висше образование със степен Магистър. През периода 2012-2013г. следва в „Нов Български университет“ (София) и получава степен Магистър по „Управление на проекти по фондове и програми на Европейския съюз“.

Докторантът има отлични езикови познания:

испански – отлично писмено и говоримо

английски – много добро писмено и говоримо

португалски – добро писмено и говоримо

руски – добро писмено и говоримо

Докторантът владее отлично Windows, Word, Excel, Power Point, Access, Internet. В свободното си време се занимава със спорт и четене на художествена литература.

2. ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТУРАТА

Борислав Стефанов Будинов е зачислен на редовна докторантура по професионално направление 4.4. Науки за земята (География на населението и селищата) към катедра „Регионално развитие“, считано от 15.01.2015 г. до 15.01.2018 г. За научен ръководител е определен доц. д-р Климент Найденов. Със заповед РД 20-110 на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ на основание чл. 8, ал. 3 от Закона са развитието на академичния състав на Република България, чл. 57 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св.Климент Охридски“, решение на Факултетния съвет на Геолого-географския факултет от 12.12.2017г. (протокол № 14). се удължава срока на докторантурата на редовния докторант Борислав Будинов с 6 (шест) месеца, считано от 15.01.2018г. до 15.07.2018г.

С ректорска заповед РД 20-1409/27.09.2018г. и решение на Факултетния съвет на ГГФ от 17.09.2018г. (протокол № 10) и доклад на декана с вх.№ 70-09-611/18.09.2018г. докторантът е отчислен с право на защита поради изтекъл срок, считано от 15.07.2018г.

На разширено заседание на 24.06.2019г. (протокол № 9) Катедреният съвет обсъди и насочи към защита дисертационния труд на Борислав Будинов. Катедреният съвет предложи състава на научното жури по защита на дисертационния труд. Предложеният състав е одобрен с решение на Факултетния съвет на ГГФ от 25.06.2019г. (протокол № 6). Със Заповед РД 38-300/26.06.2019г. е утвърдено научно жури в състав:

1. Доц. д-р Климент Минев Найденов – СУ
2. Доц. д-р Тони Драганов Трайков – СУ
3. Проф. д-р Румен Христов Янков – ВТУ
4. Проф. д-р Христо Нейков Каракашев – УНСС
5. Доц. д-р Камен Димитров Петров – УНСС

Резервни членове:

Доц. д-р Георги Костадинов Бърдаров – СУ

Проф. д-р Чавдар Милчев Младенов – вншен (пенсионер, НИГГГ, БАН)

3. ДАННИ ЗА ДИСЕРТАЦИЯТА И АВТОРЕФЕРАТА

Представеният за рецензиране дисертационен труд на тема „Формиране на демографското поведение на населението на Р България в условията на преход и криза“ има обем от 167 стр. текст. В текста са включени 1 таблица, 32 фигури и 15 карти. Направената справка показва, че докторантът е заложил на доброто онагледяване на текстовата част чрез многото карти, кръгови и стълбчести диаграми. В края на дисертационния труд е включена подробна библиографска справка, съдържаща 133 заглавия на кирилица и 122 на латиница. Като източник на първична информация за промените, настъпили в репродуктивните нагласи и поведение на населението в България могат да бъдат използвани също изследванията на НСИ по проблемите на раждаемостта, проведени след преброяванията през 2001 и 2011г., както и изследването на Майя Грекова, озаглавено „Репродуктивни нагласи и поведение в България“, публикувано през 2012г.

Темата на дисертационния труд е актуална и значима. За това безспорно допринасят промените в нагласите и демографското поведение (репродуктивно и миграционно) на населението и тяхната роля за формирането на съвременната демографска ситуация в Р България.

В структурно отношение дисертационният труд се състои от уводна част, три глави и заключение. Отделните глави са с различен обем, съобразно особеностите на тяхното съдържание. При структурирането на съдържанието на отделните глави е допуснато повторение при разглеждането на демографския преход в България. Той е разгледан като част от глава I (2.2.3.) „Историческо развитие на демографския преход в България“, след това отново като 3.8. на глава II „Демографски преход на Република България“.

В уводната част на дисертационния труд докторантът аргументирано е представил актуалността на изследваната проблематика, акцентирайки на взаимовръзката между демографските процеси и развитието на всички сфери на общественно-икономическия живот. Обектът и предметът на научното изследване са ясно определени. Формулировката на основната цел може да бъде разширена като освен демографските фактори в нея се включат и останалите групи фактори, определящи промените в репродуктивното и миграционното поведение на населението в България. За изпълнение на целта са набелязани няколко конкретни задачи, насочени предимно към действия за подобряване на съществуващата в страната кризисна демографска ситуация. Основна роля в тази насока е отделена на възможностите за оптимизиране на провежданата демографска политика.

Първа глава на дисертационния труд е озаглавена „Демографските процеси – история, тенденции и перспективи“. Нейното съдържание представлява сполучливо съчетание между анализ на теоретичните постановки, свързани с демографията като наука и исторически преглед на демографските процеси и техните особености в различните части на света. В тази връзка е отделено внимание на теорията за демографския преход и нейното значение като научно обяснение на особеностите в демографското развитие на различните региони и страни. Ръководейки се от основната цел на научното изследване докторантът разглежда особеностите на демографския преход в България. Правилно е отбелязано, че демографският преход у нас започва значително по-късно в сравнение със страните от Западна Европа, но протича сравнително бързо за около 60-70 години. Анализът на фактите изисква да се изтъкне още една особеност, свързана с по-голямата продължителност на втория етап на демографския преход в България. Поради влиянието на Втората световна война и последвалата я демографска компенсация той продължава от средата на 20-те до средата на 60-те години на миналия век. Тази особеност показва още нещо характерно за прехода, а именно неговата неравномерност на протичане. От началото на 90-те години на XX век България е вече в състояние на депопулация, която според някои изследователи у нас, може да се разглежда като отделен пети етап на демографския преход.

Разглеждайки цялостно теорията за демографския преход докторантът обръща внимание и на идеята за Втори демографски преход и неговите характерни особености и разлики в сравнение с класическия Първи преход. От направеното сравнение става ясно, че Първият демографски преход е ориентиран към качеството на възпроизводството, чрез възпитанието, обучението и образованието на децата, докато при Втория преход, акцентът е върху самореализацията на хората от средните възрастови групи (поколението на родителите), които избират точно определен начин на живот и отговарящо на него репродуктивно

поведение. Въпреки направената подробна характеристика на Втория демографски преход в края на I глава не става ясно дали той има проявление у нас.

Втора глава е озаглавена „Анализ на съвременните демографски тенденции в България“. Може да се каже, че съдържанието на тази глава най-пълно отговаря на темата на дисертационния труд и има най-съществен принос за постигането на основната цел на изследването, формулирана като „анализ на демографските фактори и причините довели до настоящата демографска ситуация в Република България, връзката им с устойчивото развитие на страната в условията на съвременните социално-демографски трансформации“. Изхождайки от поставените задачи, свързани с основната цел, докторантът е приложил класическия геодемографски анализ, разглеждайки последователно промените, свързани с динамиката на населението, неговите структурни характеристики, естественото и механичното движение. В ретроспективен план са проследени промените в броя на населението като е направен и задълбочен анализ на факторите, които ги обуславят. По подобен начин се разгледани структурните характеристики, като докторантът се е спрял на четири от тях: полова, възрастова, образователна и етническа структура. Анализът на настъпилите през последните десетилетия промени би бил още по-пълнен при разглеждането и на селищната и семейно-брачната структури, които също имат отношение към измененията в репродуктивното и миграционното поведение на населението у нас. Известно е, че промяната в семейното положение (склучване или разтрогване на брак) у нас все още е фактор, оказващ влияние върху реализацията на репродуктивните нагласи на хората в града и селото. В тази връзка различно е разпространението на безбрачното съжителство, което е по-често срещано при населението в големите градове.

Значително място в съдържанието на II глава е отделено на цялостната характеристика на естественото възпроизводство на населението в България. Използвайки отново историческия подход докторантът подробно анализира отделните периоди, свързани с промени в раждаемостта, смъртността и естествения прираст. Правилно от гледна точка на анализа е акцентирано на влиянието на значимите исторически събития (войни, стопански и финансови кризи, смяна на политическата власт и др.) довели до промени в репродуктивните нагласи и поведение на населението. Анализирането на факторите и условията, предизвикали посочените промени, трябва да отразява по-пълно и измененията в ценностната ориентация на населението, настъпили през последните няколко десетилетия. Като принос в тази част на дисертационния труд може да се приеме и направеният от докторанта анализ на съществуващите регионални различия в стойностите на основните показатели, свързани с възпроизводството на населението. Посочените различия по категории население не винаги се съпровождат с анализ на причините, които ги предизвикват. Така напромер на стр. 57 не е изяснено на какво се дължи по-голямата средна продължителност на живота при градското население спрямо селското, по-високата смъртност при мъжете в сравнение с жените (стр.74), ниските стойности на детската смъртност във Видинска област (стр.77) и др.

За цялостното представяне на съвременната демографска ситуация в България принос има и подробното разглеждане на миграционните движения и техните особености у нас. Предпоставка за това са добрите теоретични познания на докторанта за видовете миграции, показателите за тяхното измерване, както и за техните положителни и отрицателни последици. Правилно, от гледна точка на поставените задачи, е очертано влиянието на миграциите върху демографските структури на населението (полова, възрастова и семейно-брачна). Специално

внимание е отделено и на влиянието на миграционната активност върху репродуктивните нагласи и поведение на населението. Освен до намаляване на населението в детородна възраст в страната, емиграционните нагласи и поведение сред младото население водят до отлагане на репродуктивните планове за неопределено време или тяхната реализация на по-късен етап извън пределите на страната.

Важно място сред приносите на дисертационния труд имат очертаните от докторанта възможности и перспективи пред демографското бъдеще на България. Като основни проблеми в перспектива той посочва трайното намаление на населението и неговото интензивно застаряване. Възможности за ограничаване последиците от демографската криза, според него, съществуват в провеждането на целенасочена активна демографска политика. Нейното осъществяване е невъзможно без постигането на макроикономическа стабилност, устойчив икономически растеж, по-висока икономическата активност, заетост и жизнен стандарт на населението в различните части на страната. Важна роля в тази насока могат да имат и координираните усилия на всички страни-членки на ЕС, заложили в изпълнението на Европейската стратегия 2020, както и в съставения набор от индикатори на ЕС, включващ 17-те цели за устойчиво развитие до 2030 година.

Като логическо продължение на идеята за координиране на усилията на страните-членки на ЕС за намаляване последиците от кризисните демографски явления може да се разглежда съдържанието на III глава. Тя е озаглавена „Сравнителен анализ на демографската ситуация в Европа“. Разглеждайки в развитие промените в основните показатели, докторантът характеризира съвременната демографска ситуация на континента. Използвайки актуални данни той представя сравнителен анализ на съществуващите регионални различия в темповете на нарастване (намаление), естественото възпроизводство и миграциите в различните части на континента. Принос за точността на направените в анализа изводи има и извършеният прецизен подбор на характерни примери за отделни страни и региони. Същото е валидно и за характеристиката на миграционните процеси в Европа в миналото и на съвременния етап. Като принос за определяне на регионалните различия по отношение на емиграционните и имиграционните вълни в ЕС може да се определи предложената от докторанта подялба на страните-членки на четири основни групи. Подобен подход би бил подходящ и резултатен и при анализа на съществуващите различия на страните по отношение на значимия за Европа „бежански проблем“.

Съществено място в характеристиката на демографските процеси на стария континент е отделено и на проблемите, свързани с интензивното застаряване на населението и намаляването на хората в трудоспособна възраст. Като удачен в случая е употребеният от докторанта термин „четвърта възраст“ за лицата, животът на които „може да се характеризира с повишена нужда от грижи, съчетани с намаляване на самостоятелността“. Като такива, той определя повечето хора на възраст над 80 години. Според прогнозите на Евростат, използвани в анализите, населението на страните-членки на ЕС ще продължава да застарява. Не случайно заедно с препоръките, свързани с пронаталистичната политика на отделните страни, докторантът изтъква и необходимостта от мерки по приемане на последствията от застаряването на работната сила и насърчаването на заетостта на възрастните хора. В подобен реалистичен дух са направените в края на дисертационния труд обобщения и изводи, които са ориентирани преди всичко към демографската ситуация в Р България, но са приложими и за други страни-членки на ЕС. В изводите докторантът отчита липсата на ефективност на досега прилаганите финансови мерки за стимулиране на раждаемостта. На тяхно място, според него,

са необходими друг вид комплексни мерки, които да подпомагат младите хора да съчетават кариерното си развитие с естественото желание за създаване на семейство, раждане и отглеждане на повече деца. Подобен вид мерки трябва да се съчетават с политики, водещи към подобряване на условията за живот, образование и трудова реализация на младите поколения в България.

Авторефератът в обем от 41 с. отговаря на съдържанието на дисертационния труд. Той е изготвен в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България и Правилника за неговото приложение. В края на автореферата, съобразно изискванията, е включена декларация за оригиналност на направеното научно изследване.

4. НАУЧНИ ПРИНОСИ

Съобразно изискванията авторефератът съдържа справка за приносите на дисертационния труд. Посочени са общо 3 приноса, които не са диференцирани по своята същност и значение.

1. Направен е теоретичен обзор на основните понятия, категории и класификации, свързани с демографските процеси и явления.
2. Направена е оценка и анализ на демографското развитие в България и Европа, като демографската ситуация е анализирана през призмата на географията на населението и селищата.
3. Изследвани, обобщени и синхронизирани са демографските условия за провеждане на демографска политика, както и са изведени основните проблеми при провежданата държавна политика в областта на населението.

Приемам изведените в автореферата приноси. Първите два от тях имат теоретично-аналитичен характер, а третият е с подчертана научно-приложна насоченост, свързана с оптимизиране на провежданата у нас държавна политика в областта на населението. От гледна точка на съдържанието на дисертационния труд тази политика може да бъде диференцирана в две основни направления, насочени както към репродуктивното поведение на населението, така и към неговата миграционна активност.

5. ПУБЛИКАЦИИ И УЧАСТИЯ В НАУЧНИ ФОРУМИ

Във връзка с дисертационния труд е посочена 1 публикация:

1. Будинов, Б., Кл. Найденов. Демографско поведение на населението в Р България – тенденции и перспективи. Известия на БГД, Вършец, 2016.

6. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализът на съдържанието на предоставения за рецензиране дисертационен труд ми дава основание да кажа, че поставената в увода основна цел е постигната, а свързаните с нея задачи – изпълнени. Напревените в рецензията критични бележки и допълнения не омаловажават значението на проведеното научно изследване, а имат за цел да повишат точността на направените анализи и изводи. Отчитайки завършения характер, научните приноси и останалите положителни качества на дисертационния труд, предлагам на Уважаемите членове на Научното жури да присъдят на редовния докторант Борислав Стефанов Будинов образователната и научна степен „доктор“.

доц. д-р Тони Др.Трайков

27.08.2019г.